

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-7>

УДК 338.43:637.5"71"(477)

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ І СВІТОВОМУ РИНКАХ

STUDY OF THE COMPETITIVENESS OF UKRAINIAN MILK AND DAIRY PRODUCTS IN THE NATIONAL AND GLOBAL MARKETS

Переґуда Юлія Андріївна

кандидат географічних наук, докторант кафедри глобальної економіки,
доцент кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1434-2509>

Pereguda Yuliia

Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor of Department of Global Economic,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

У науковій статті доведена важливість дослідження конкурентоспроможності української молочної продукції на національному і світовому ринках збуту. Розкрита динаміка розвитку та конкуренції на світовому ринку молока і молочної продукції, у тому числі за окремими групами країн, які розділені за рівнем доходів та розвитку. Визначено головні тенденції та проблеми розвитку світового ринку молока та молочної продукції у 2012–2021 роках, а також місце України на світовому ринку молока та молочної продукції. Зроблено порівняння розвитку і конкуренції на світовому ринку України та десяти провідних країн-виробників молока та молочної продукції. Досліджено експорт, імпорт та зовнішньоторговельне сальдо щодо молочної продукції в Україні, що дозволило зробити додаткові висновки щодо конкурентоспроможності українського молока та молочної продукції на національному і світовому ринках збуту. Визначено головні тенденції та проблеми, що заважають збільшенню присутності української молочної продукції на національному та світових ринках збуту.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкуренція, молоко та молочна продукція, національний ринок, проблеми, світовий ринок, тенденції.

The scientific article has proved the importance of studying the competitiveness of Ukrainian milk and dairy products in the national and world markets. The dynamics of development and competition in the world milk and dairy products market have been disclosed. In addition, the research has touched upon the dynamics by separate countries' groups, which are divided by the level of income and development (countries with a high level of income; countries with incomes above average; countries with income below middle; low-income countries; low-income and food-deficit countries; countries importing only food; the least developed countries). The main trends and problems of the development of the world market of milk and dairy products in 2012–2021, as well as the place of Ukraine in the world market of milk and dairy products, have been determined. A comparison of the development and competition of Ukraine and ten leading countries producing milk and dairy products (Argentina, Australia, Brazil, India, Italy, China, Netherlands, Germany, Poland, and the USA) in the world market has been conducted. The export, import, and foreign trade balance of milk and dairy products in Ukraine has been studied. It enabled us to draw additional conclusions about the competitiveness of Ukrainian milk and dairy products in the national and global sales markets. The main trends hindering the increase in the presence of Ukrainian dairy products in the national and global sales markets have been identified. They include a reduction of production volumes; low adaptation of Ukrainian producers and processors to economic challenges. The main problems hindering the increase of the presence of Ukrainian dairy products in the national and global sales markets include the loss of competition, especially for dairy products with a high added value (cheeses, fermented milk products, etc.), and low adaptation of producers and processors to economic challenges. It has been noted that the Ukrainian dairy sector is facing a crisis. It has been emphasized that Ukraine needs to develop a set of measures at the macro-, meso-, and micro-levels to increase the competitiveness of domestic milk and dairy products in the national and global sales markets.

Keywords: competitiveness, competition, milk and dairy products, national market, problems, world market, trends.

Постановка проблеми. В межах реформування національної економічної системи та прискорення темпів відновлення економіки Україна потребує пошуку і стимулювання найбільш перспективних галузей та секторів економічної системи. В цих умовах важливим є збільшити обсяги виробництва та реалізації продукції тваринництва, як на національному, так і на світовому ринках. При цьому на особливу увагу потребують найбільш перспективні сектори українського тваринництва, куди відносимо виробництво молока та молочних продуктів.

Сучасний стан українського сектору молочного тваринництва є незадовільним і сектор поступово перетворюється на проблемний та кризовий через програв конкурентної боротьби, як молочними господарствами, так і переробниками молока і виробниками молочних продуктів на національному та світових ринках збуту. Наведена ситуація є неприємною для України через швидке зростання споживання молока та молочних продуктів у світі і наявність значних перспектив для збільшення світового ринку молока.

В таких умовах доцільним є дослідити конкурентоспроможність українського молока та молочних продуктів на національному і світовому ринках, визначити головні тенденції та проблеми, що заважають збільшенню присутності української молочної продукції на ринках збуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику конкурентоспроможності вітчизняного тваринництва, продукції тваринництва, у тому числі молока та молочної продукції, в Україні та на світових ринках збуту досліджували такі вчені: Х. Рітчі, П. Росадо та М. Росер [1]; М.М. Ільчук, І.А. Коновал та І.В. Мельникова [2]; Н. Лисенко [3] та інші. Також звертаємо увагу на розробки та дослідження: Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO) [4]; Державної служби статистики України [5]; компанії ReportLinker Consulting [6]; статистичної служби Європейського Союзу (Євростат) [7]; Міністерства сільського господарства США (USDA) [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на наявність досліджень у сфері вітчизняного тваринництва та продукції тваринництва, проблематика конкурентоспроможності українського тваринництва, продукції українського тваринництва, особливо молока та молочної продукції, в Україні та на світових ринках збуту

розкрита досить обмежено, що вимагає проведення подальших досліджень.

Мета статті. Ідентифікувати головні тенденції та проблеми, що заважають збільшенню присутності української молочної продукції на національному та світових ринках збуту на основі дослідження конкурентоспроможності українського молочного тваринництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна потребує підвищення конкурентоспроможності українського молока та молочних продуктів на національному і світовому ринках збуту, що вимагає проведення дослідження. За період дослідження візьмемо період за останні десять років за наявною статистичною інформацією (2012–2021 роки). При цьому дослідження будемо проводити за такими напрямками:

1. Оцінка розвитку світового ринку молока та молочних продуктів за період дослідження, а також виявлення ключових тенденцій на ринку.

2. Оцінка виробництва молока та молочних продуктів (загалом та на душу населення) у період дослідження за групами країн, що розділені за рівнем доходу і розвитку згідно методики FAO [4] і Світового банку [10]: країни з високим рівнем доходу; країни з доходами вище середнього; країни з доходом нижче середнього; країни з низьким доходом; країни з низьким доходом та дефіцитом продовольства; країни чисті імпортери продовольства; найменш розвинені країни. Виявлення тенденцій та проблем виробництва молока та молочних продуктів, конкуренції на ринку молока та молочних продуктів за виділеними групами країн та по світовому ринку взагалі, а також визначення відповідності виробництва молока та молочних продуктів в Україні динаміці виробництва молока та молочних продуктів у групі країн згідно рівня доходу і розвитку до якої можна віднести Україну.

3. Оцінка виробництва молока та молочних продуктів (загалом та на душу населення) за період дослідження у країнах – провідних виробниках/споживачах молока та молочних продуктів (Аргентина, Австралія, Бразилія, Індія, Італія, Китай, Нідерланди, Німеччина, Польща, США). Виявлення тенденцій та проблем виробництва молока та молочних продуктів, конкуренції на ринку молока та молочних продуктів за виділеними країнами та по світовому ринку взагалі, а також визначення відповідності виробництва молока та молочних продуктів в Україні динаміці виробництва

молока та молочних продуктів у виділених країнах.

4. Оцінка зовнішньоторговельної діяльності України у секторів молочних продуктів за період з 2012 року до 2022 року (за наявними статистичними даними) та формулювання головних тенденцій і проблем, що заважають збільшенню присутності української молочної продукції на національному та світових ринках збуту.

Необхідно зазначити, що згідно статистичних даних [5; 9] та спираючись на методики FAO [4] і Світового банку [10] Україну у період з 2012 року до 2021 року можливо було віднести до однієї з двох груп країн за рівнем доходів та розвитку:

– країни з рівнем доходів вище за середній (3 126 – 9 655 дол. США) – 2012 рік – 3856,8 дол. США, 2013 рік – 4030,3 дол. США, 2019 рік – 3659,8 дол. США; 2020 рік – 3725,6 дол. США, 2021 рік – 4834,3 дол. США;

– країни з рівнем доходів нижче середнього (786 – 3 125 дол. США) – 2014 рік – 3014,6 дол. США, 2015 рік – 2115,4 дол. США, 2016 рік – 2185,9 дол. США, 2017 рік – 2640,3 дол. США, 2018 рік – 3095,2 дол. США.

Світовий ринок молока та молочних продуктів за період дослідження продемонстрував зростання на 246,56 млн. т. (тут і далі статистичні дані будуть даватися у перерахунку на сире молоко) або на 23,09 %. Ринок зростає всі роки дослідження, окрім 2021 року, коли відбулось зменшення обсягів виробництва на 29,46 млн т або на 2,19 % [1; 4]. Відзначаємо, що економічні виклики, у тому числі пандемія не мали критично впливу на розвиток світового ринку молока та молочних продуктів. Натомість період входження значної кількості країн світу у рецесію, низькі темпи росту провідних економік країн, що розвиваються, особливо Китаю, та висока інфляція, що була характерна для світової економіки у 2021 році (період високої інфляції далі продовжився у 2022 та 2023 роках) негативно вплинули на обсяги виробництва та споживання молока і молочних продуктів, що вказує на те, що ринок сильно залежить від платоспроможності населення та рівня цін на продукцію. Відзначаємо, що на фоні значного попиту на молоко та молочні продукти на світовому ринку, конкуренція, особливо у 2021 році значно загострилась.

Дослідження виробництва та конкуренції у країнах, що розділені за рівнем доходу і розвитку відносно молока та молочних продуктів показало, що: немає значної переваги країн

з високими доходами і розвитком над країнами з більш низькими доходами і розвитком; аутсайдерами виступають країни з низькими доходами та найменш розвинені країни; лідерами з виробництва стали країни з доходами нижче середнього, які за період дослідження випередили країни з високим рівнем доходу; високий рівень виробництва та конкурентоспроможності також продемонстрували країни з доходами вище середнього та країни з низькими доходами та дефіцитом продовольства; країни з високим рівнем доходу за період дослідження зменшили обсяги виробництва на 2,30 млн. т. або на 0,76 % і були єдиною групою країн, що зменшили обсяги виробництва; проблеми з виробництвом були у 2021 році у країн з високим рівнем доходу, низькими доходами, низькими доходами та дефіцитом продовольства; виробництво на душу населення найбільше зросло у країнах доходами нижче середнього (+8,71 кг. або +21,32 %) і країнах з низькими доходами та дефіцитом продовольства (+8,06 кг. або + 18,68 %), а найбільші проблеми були у країн з доходами вище середнього (+0,30 кг. або +0,47 %) та країн з низькими доходами (-1,46 кг. або -4,75 %) [1; 4; 6].

Можемо виділити такі ключові тенденції щодо виробництва і конкуренції на ринках молока та молочних продуктів у країнах, що розділені за рівнем доходу і розвитку: нарощування виробництва у країнах з низькими доходами, як більш дешева альтернатива доступу населення до тваринного білка (молоко коштує дешевше м'яса); зниження споживання молока та молочних продуктів у країнах з високим рівнем доходу на користь м'яса; зниження споживання молока та молочних продуктів у країнах з високим рівнем доходу через зміни споживчих вподобань (веганство, вегетаріанство та ін.); неспроможність країн з низькими доходами забезпечити населення молоком та молочними продуктами у достатньому обсязі.

До проблем щодо виробництва і конкуренції на ринках молока та молочних продуктів у країнах, що розділені за рівнем доходу і розвитку можемо віднести: зниження виробництва у країнах з високим рівнем доходу через програш конкуренції національних виробників більш дешевим виробникам з країн, що розвиваються; зростання конкурентної боротьби між країнами, що розвиваються і виграш країн, що можуть забезпечити нижчу собівартість виробництва та ціни; нарощування екологічного тиску на виробництво та реалізацію, а також конкуренцію на ринках.

Дослідження виробництва та конкуренції на ринках країн-провідних виробників/споживачів молока та молочних продуктів у 2012-2021 роках показало, що: проблеми з виробництвом були тільки у Австралії (-0,62 млн т або - 6,54 %); найбільше абсолютне зростання продемонстрували Індія (+76,33 млн т), США (+11,61 млн т) та Китай (+4,92 млн т.); найбільші темпи росту продемонстрували Індія (+57,54 %), Італія (+ 24,78 %), Нідерланди (+22,88 %); щодо виробництва на душу населення, то серед лідерів за ростом були Німеччина (+65,91 кг або + 45,71 %), Австралія (+24,28 кг. або 11,52 %), Індія (+16,96 кг або +33,11 %), серед аутсайдерів – Нідерланди (-38,06 кг. або -13,01 %), Італія (-37,64 кг. або - 16,99 %), Аргентина (-22,93 кг або -12,40 %) [4; 7; 8].

Можемо виділити такі ключові тенденції щодо виробництва і конкуренції на ринках країн-провідних виробників/споживачів молока та молочних продуктів у 2012-2021 роках: нарощування виробництва йде переважно за рахунок країн, що розвиваються; нарощування виробництва на душу населення у економічно розвинутих країнах досить часто відбувалось через зниження кількості населення; ринок та конкуренція на ньому є максимально динамічними.

До проблем щодо виробництва і конкуренції на ринках молока та молочних продуктів у країнах-провідних виробників/споживачів молока та молочних продуктів у 2012–2021 роках можемо віднести: загострення конкуренції; акцент на собівартість та ціну за визначених стандартів якості; високу динамічність конкуренції; акцент на внутрішні ринки та споживання на внутрішньому ринку.

Порівнявши динаміку виробництва молока та молочних продуктів в Україні за період дослідження з динамікою розвитку світового ринку, динамікою виробництва по групам країн, які розділені за доходами і розвитком, а також з динамікою виробництва у країнах-провідних виробників/споживачів можемо зазначити, що: в Україні обсяги виробництва молока та молочних продуктів за 2011-2021 роки зменшились на 2,67 млн т або 23,46 %, що призвело до зменшення частки країни на світовому ринку на 0,40 % до 0,66 % у 2021 році; темпи росту виробництва значно відставали від темпів росту всіх обраних для дослідження груп країн та окремих країн; за обсягами виробництва на душу населення Україна продемонструвала падіння виробництва на 3,75 кг. або 2,20 % (166,77 кг у 2021 році)

і значно відставала від країн-лідерів (наприклад, у 2021 році у Нідерландах виробництво склало 254,40 кг. на душу населення, а у Австралії – 235,03 кг). Проблеми в Україні спостерігались і у зовнішньоторговельній діяльності відносно молока та молочних продуктів, оскільки за 2012-2022 рік: обсяги експорту зменшились на 25,98 % до 453 млн дол. США у 2022 році; обсяги імпорту зросли на 26,53 % до 248 млн дол. США у 2022 році; зовнішньоторговельне сальдо, хоч і залишилось позитивним у 2022 році (205 млн дол. США), за період дослідження зменшилось на 211 млн дол. США або на 50,77 % [1; 4; 5].

До головних тенденцій, що заважають збільшенню присутності української молочної продукції на національному та світових ринках збуту можемо віднести зменшення обсягів виробництва та низьку адаптацію українських виробників і переробників до економічних викликів.

До головних проблем, що заважають збільшенню присутності української молочної продукції на національному та світових ринках збуту можемо віднести програш конкурентної боротьби, особливо по молочної продукції з високою доданою вартістю (сири, кисломолочна продукція та ін.), та низьку адаптацію виробників і переробників до економічних викликів.

Відзначаємо, що Україна потребує розробки комплексу заходів на макро-, мезо та мікрорівнях щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняного молока та молочної продукції на національному і світових ринках збуту. Наразі у секторі українського молочного тваринництва спостерігається криза.

Висновки. Україна потребує нарощування виробництва та збуту вітчизняної молочної продукції на національному і світових ринках. За цих умов важливим є ідентифікувати головні тенденції та проблеми, що заважають збільшенню присутності української молочної продукції на національному і світових ринках збуту.

Проведене дослідження дозволило, на основі оцінки розвитку світового та національного ринку молока та молочних продуктів, визначити місце української молочної продукції на ринках збуту, а також головні тенденції та проблеми забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної молочної продукції.

Практичне впровадження пропозицій і висновків даної статті слід розглядати в контексті підвищення конкурентоспроможності

українських підприємств тваринництва та їх продукції.

Перспективи подальших досліджень на основі і з використанням наукових результатів

проведеного дослідження, полягають у визначенні концептуальних засад оптимізації формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ritchie H., Rosado P. and Roser M. Meat and Dairy Production. Published online at OurWorldInData.org. 2022. URL: <https://ourworldindata.org/meat-production> (дата звернення: 30.06.2023).
2. Ільчук М. М., Коновал І. А., Мельникова І. В. Конкурентоспроможність продукції скотарства і птахівництва України в системі євроінтеграції : монографія. Київ : Видавництво ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2015. 321 с.
3. Лисенко Н. Методи оцінки конкурентоспроможності продукції м'ясопереробних підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 1 (77). С. 61–68.
4. FAO. FAOSTAT. Crops and livestock products. Food and Agriculture Organization of the United Nations. 2023. URL: <https://www.fao.org/faostat/en/#data> (дата звернення: 30.06.2023).
5. Державна служба статистики України. Статистична інформація. 2023. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 30.06.2023).
6. ReportLinker Consulting. Livestock Market Outlook 2022 – 2026. 2023. URL: <https://www.reportlinker.com/clp/global/8> (дата звернення 30.06.2023).
7. EUROSTAT. Agricultural production – livestock and meat. 2023. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=427096#Meat_production (дата звернення: 30.06.2023).
8. U.S. Department of Agriculture. Livestock and Poultry: World Markets and Trade. 2023. URL: <https://usda.library.cornell.edu/concern/publications/73666448x?locale=en&page=5#release-items> (дата звернення: 30.06.2023).
9. Мінфін. ВВП на душу населення. 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp> (дата звернення: 30.06.2023).
10. World Bank. GDP per capita (current US\$). 2023. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> (дата звернення: 30.06.2023).

REFERENCES:

1. Ritchie H., Rosado P. and Roser M. (2022) Meat and Dairy Production. Published online at OurWorldInData.org. Available at: <https://ourworldindata.org/meat-production> (accessed 30 June 2023).
2. Ilchuk M. M., Konoval I. A., Melnykova I. V. (2015) *Konkurentospromozhnist produkciyi skotarstva i ptaxivnyctva Ukrainy v systemi yevrointegraciyi* [Competitiveness of livestock and poultry products of Ukraine in the system of European integration]: monograph. Kyiv: Publication of "Agrar Media Group" LLC. (in Ukrainian)
3. Lysenko N. (2007) *Metody ocinky konkurentospromozhnosti produkciyi m'jasopererobnykh pidpryyemstv* [Methods of evaluating the competitiveness of products of meat processing enterprises]. *Actual problems of the economics*, vol. 1 (77), pp. 61–68. (in Ukrainian)
4. FAO. FAOSTAT (2023) Crops and livestock products. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Available at: <https://www.fao.org/faostat/en/#data> (accessed 30 June 2023).
5. State Statistics Service of Ukraine (2023) Statistical information. Available at: <https://ukrstat.gov.ua> (accessed 30 June 2023). (in Ukrainian)
6. ReportLinker Consulting (2023) Livestock Market Outlook 2022 2026. Available at: <https://www.reportlinker.com/clp/global/8> (accessed 30 June 2023).
7. EUROSTAT (2023) Agricultural production – livestock and meat. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=427096#Meat_production (accessed 30 June 2023).
8. U.S. Department of Agriculture (2023). Livestock and Poultry: World Markets and Trade. Available at: <https://usda.library.cornell.edu/concern/publications/73666448x?locale=en&page=5#release-items> (accessed 30 June 2023).
9. Minfin (2023) GDP per capita. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp> (accessed 30 June 2023). (in Ukrainian)
10. World Bank (2023) GDP per capita (current US\$). Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> (accessed 30 June 2023).